

Олександр Ігнатуша

ІГНАТУША Олександр Миколайович — доктор історичних наук, професор кафедри історії України Запорізького національного університету. Сфера наукових інтересів — історія релігії та церкви.

ВПЦР ЯК ЦЕНТРАЛЬНА ЛАНКА УАПЦ: ДОСВІД НЕТРИВАЛОЇ ЕВОЛЮЦІЇ (1921–1927 рр.)

Автор проаналізував організаційний устрій Всеукраїнської православної церковної ради (ВПЦР) між першим (1921 р.) та другим (1927 р.) Соборами Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Вищий орган управління УАПЦ розглянуто у контексті змін суспільних ідей.

***Ключові слова:** устрій, ВПЦР, УАПЦ, канони, традиції, демократизм, централізація, еволюція.*

Устрій церковних організацій не часто ставав предметом уваги науковців, які вивчали історію українських православних церков 20–30-х рр. ХХ ст. Між тим, його пізнання поглиблює характеристики церковних установ у контексті суспільних трансформацій. Аналіз цього устрою дозволяє встановити не тільки зовнішні параметри будови церковних спільнот, а й розкрити залежність розвитку церков від змін суспільних інституцій, з'ясувати спрямування їхньої еволюції, показати теоретичні та соціальні основи і ресурси релігійних організацій.

Одну з перших робіт у напрямі дослідження специфіки організаційної будови та еволюції українських православних церков виконав І. Біланич ще 1943 р. [2]. Проте його праця була написана з погляду католицької еклезіології і не задовольняла широких вимог наукової критики.

Згодом увагу дослідників привернула і релігійні організації, які продемонстрували найширшу амплітуду відхилення від усталеного, традиційного ладу. Найбільший інтерес викликала історія УАПЦ, яка подала яскравий приклад наповнення православних канонів новим змістом епохи модернізації. Наслідком такої уваги стали низка статей і відповідні частини у монографічних роботах, присвячені проблематиці адміністративного устрою УАПЦ (А. Зінченко [8, с. 145-164], О. Ігнатуша [9], Л. Пилявець [16], І. Преловська [17]). Паралельно досліджували специфіку устрою Українського екзархату Російської православної церкви, Української Синодальної церкви, Української Соборно-єпископської церкви, Української православної церкви (С. Жилюк [7], О. Ігнатуша [10; 11; 12], А. Киридон [13], О. Тригуб [19]). Предметом самостійних розвідок стали адміністративно-територіальні зміни православних церков та руйнація окремих ланок їхнього адміністративного апарату (С. Білокінь [4; 5]). Зазначені аспекти знайшли відображення також у низці дисертацій, присвячених історії окремих конфесій (О. Балягузова [1], Г. Білан [3], С. Жилюк [6]). Разом із тим, зазначені дослідження переконують у потребі продовження аналізу адміністративного устрою православних конфесій з метою поглиблення їхніх характеристик.

Особливу роль у реконструкції самобутності церковних організацій відіграють характеристики вищих органів церковної влади та управління. З огляду на їхню ключову роль, у даній статті звернемо увагу на одну, але надзвичайно показову ланку організаційної будови Української автокефальної православної церкви. Це центральний орган — Всеукраїнська православна церковна рада (ВПЦР), аналогів якій не було у попередній історії православної церкви в Україні.

Метою статті є характеристика організаційного устрою ВПЦР як органічної частки УАПЦ, з'ясування змісту еволюції цього органу впродовж нетривалого, але бурхливого часу

революційних змін у суспільній психології, якими були 20-ті рр. ХХ ст.

При висвітленні питання будемо спиратися на опубліковані та архівні джерела. Особливу увагу приділимо аналізу Канонів УАПЦ, стверджених її Першим Всеукраїнським церковним Собором (1921 р.) [17], Статуту Всеукраїнського об'єднання релігійних громад УАПЦ (1926 р.) [18; 20], Наказу церковним радам УАПЦ (1927 р.) [22]. Останній із названих документів підготував митрополит Василь Липківський для обговорення на Другому Всеукраїнському церковному Соборі (1927 р.). Цей проект було прийнято з окремими поправками.

Загальні засади. Згідно з канонами УАПЦ, її керівним органом була ВПЦР. Вона звітувала про свою роботу щорічно на Великих зборах та перед Собором. Керівництво здійснювалося через Великі й Малі збори. Сфера діяльності ВПЦР була широкою: церковне законодавство, суд, догляд за життям церкви, зокрема: 1) скликання соборів і з'їздів; 2) затвердження виборів церковних рад і їх принципових рішень; 3) ухвалення й затвердження кандидатів на єпископське служіння; 4) визначення території єпископських округ; 5) допомога відкриттю вищих духовних та проповідницьких шкіл і курсів; 6) переклад і запровадження у вжиток богослужбової літератури; 7) допомога церковним організаціям у набутті церковних речей; 8) влаштування громадсько-релігійних акцій: лекцій, обговорень рефератів, подорожей до церковно-історичних місць [15, с. 388].

Статут УАПЦ та Наказ Церковним Радам Української Автокефальної Православної Церкви не піддавали ревізії ключову роль ВПЦР. Статут називав її постійним органом керівництва у добу між соборами, а Наказ — постійним представництвом «від церковних об'єднань всієї УАПЦ для постійного порядкування життям всієї церкви й задоволення всіх її вимог, для допомоги всім церквам і церковним радам в їх праці для об'єднання і координації цієї праці» [21, с. 39].

Пригадаємо, що ВПЦР, як орган управління Всеукраїнською спілкою парафій, утворили священники й миряни у березні 1919 р. Тоді серед членів цього органу не було жодного єпископа. З канонічної точки зору це був нонсенс навіть для тимчасового вищого управління, що постало за надзвичайних обставин, коли єпископат на загал не підтримав український автокефальний рух.

Згідно з канонами 1921 р. членами ВПЦР уважалися: митрополит, єпископи та особи, обрані на трирічний термін від парафій-фундаторів УАПЦ, міських і повітових зібрань.

Початкові норми представництва надавали переваги київським парафіям. Чотири парафії-фундатори Всеукраїнської спілки православних парафій отримали право делегувати до складу ВПЦР по 10 чол., інші київські парафії — всього 9 делегатів, зібрання інших губернських міст — по три делегати. Повітові церковні зібрання делегували по 3 члени, з них — одного священнослужителя й двох мирян. Єпископів до складу ВПЦР обирали на загальних підставах. Частину єпископату почергово включали до складу ВПЦР Великі збори. Таким чином, у складі ВПЦР більше аніж на дві третини переважали миряни.

Зміни державного адміністративно-територіального устрою, які скасували губернську й повітову ланки управління, ввівши районну та окружну, відбилися на устрої вищого органу УАПЦ подібно до того, як це сталося в Українській Синоїдальній церкві.

По-перше, склад ВПЦР став меншим. Тепер до її складу входило по 3 представники від округу. Хоча у випадку перевищення 30 громад в окрузі, від кожних наступних 10 парафій делегували ще по 1 представникові. По-друге, змінилося представництво від громад окружних міст. Вони направляли до ВПЦР по 1 представнику від кожної парафії, а в м. Києві додатково — 3 представники від Софійської парафії. Отож, окружні центри церковного життя, де його громадська і комунікативна активність були ви-

щими, отримали змогу більше впливати на прийняття модерних рішень. По-третє, зазначені зміни представництва від міських громад свідчили про тимчасове збалансування інтересів різних регіонів, оскільки позбулися очевидних переваг у представництві київських громад, які були на початку 20-х рр., і яких постійно прагнула частина проводу церкви [22].

Статут УАПЦ передбачав можливість додаткових змін представництва на Соборі чи на Великих зборах.

Звертає також увагу до себе тенденція менш упередженого відношення світських діячів автокефального руху і священників до фігури єпископа. У розділі Статуту про склад Великих зборів ВПЦР зазначалося, що їх членами, крім митрополита, є «всі єпископи українського об'єднання релігійних громад Української Автокефальної Православної Церкви». Подібне за змістом положення зафіксував і проект Наказу Церковним Радам Української Автокефальної Православної Церкви [21].

Суттєвим вбачаємо положення, запропоноване митрополитом Василем, про відновлення переважної для київських парафій норми представництва у ВПЦР до 3-х чол. від кожної [21, с. 40]. Отож, авангардна роль Києва як центру автокефального руху та вищі гарантії забезпечення ним ширшої колегіальності на Великих зборах (навіть за умов ускладнень правового становища громад та обмеження зв'язку центру з периферією) неодноразово спонукали частину лідерів УАПЦ закріпити його виключну роль у формуванні церковних структур і визначенні загального церковного курсу. Хоча проти цього положення, як і проти представництва делегатів від м. Києва на Собор, висловився архієпископ Костянтин Малушкевич, який запропонував наступну редакцію: «...й від м. Києва три представники від Софіївської парафії, і по одному від кожної з останніх парафій» [22].

Великі збори. У вищезазначеному складі члени ВПЦР брали участь у Великих зборах, які скликались двічі на рік: Микільські (у травні) і Покровські (у жовтні). Канони 1921 р. чітко назива-

ли дати скликання зборів: 14 жовтня і 22 травня. Статут 1926 р. висловився наближено — «коло 22 травня й 14 жовтня» [18, с. 5], а Наказ (1927 р.), ще більш реалістично — «після Покрови і після літнього Миколи» [21, с. 41]. Отож, термін скликання Великих зборів відобразив усвідомлення керівництвом церкви реалій суспільного життя, при яких дотримуватися попередньо визначених дат було вкрай складно. Вірогідно, що до цього усвідомлення спонукали не тільки модерні виклики більш динамічного урбаністично-індустріального життя, знаходження церковно-адміністративного центру у Києві, який був одним із найпотужніших осередків модернізації в Україні. Його генерували також радянські політичні загрози, що не дозволяли церковним організаціям вільно будувати релігійне життя своїх членів, вносили дезорганізацію у його планомірність і прогнозованість.

Примітно, що Великі збори вважалися легітимними при будь-якій кількості членів ВПЦР, хоча початок їх роботи передбачав максимальне очікування бажаного кворуму — 1/3 членів [15, с. 41-42]. У цій формулі вбачаємо високу ступінь демократичності церковного устрою і, водночас, намагання забезпечити церкву від тупикових ситуацій, спричинених відсутністю кворуму. Такі ситуації могли бути спровокованими радянською владою. Тож керівництво УАПЦ трималося на рівні новоєвропейських демократичних принципів, які у перші десятиліття ХХ ст. здобули собі широкого суспільного визнання і в Україні були закріплені демократичною революцією 1917 р.

Покровські збори вважали річними. У цьому відчувалася потужна сила вікових християнських традицій, поєднаних із усталеним ритмом селянського господарського життя. Календарний господарчий цикл сільськогосподарських робіт продовжував визначати зміст календарного циклу релігійного життя. У цій традиційності віддзеркалилася широка соціальна база українського автокефального руху, його зв'язок із селянсь-

ким середовищем, опертя цього руху на селянську релігійну психологію та релігійні уявлення і традиції цієї верстви.

На Покровських зборах обирали на наступний рік голову Ради і двох його заступників («товаришів»), скарбника, якому ввірялася справа керування грошовими й господарчими справами та секретаря — для складання протоколів засідань Ради і підготовки справ для майбутніх засідань. По суті, коло цих осіб складало Президію ВПЦР, хоча термін «президія» канонони 1921 р. не вживали. Він з'являється пізніше у Статуті УАПЦ (1926 р.). Митрополит Василь Липківський у Наказі 1927 р. підкреслював, що всі члени Президії повинні обиратися окремо. При наявності побажань 12 членів ВПЦР це обрання могло здійснюватися таємним голосуванням.

Статут уточнював сферу повноважень Великих зборів: «Вирішують питання, що торкаються роботи Малої Ради, Президії ВПЦР і місцевих церковних органів, розглядають звіти Президії, приймають ухвали й дають правила Всеукраїнським і місцевим Церковним органам в справі керівництва церковним життям, вирішують і інші питання, що торкаються Всеукраїнського об'єднання релігійних громад Української Автокефальної Православної Церкви» [18, с. 5-6].

Митрополит Василь Липківський пропонував уніфікувати порядок роботи Великих зборів. Спочатку заслуховувати на них інформації з місць, потім — звіт Президії ВПЦР «про стан УАПЦ за півріччя і про діяльність свою й Малої Ради за програмою, що ухвалена президією» [21, с. 42]. Окрему доповідь мала подавати передсоборна комісія, повідомляючи ступінь підготовки наступного Собору.

Великі збори мали право повторного розгляду питань, вирішених Президією або Малими зборами, у випадку «коли про це є прохання до Великих зборів».

Малі збори (Мала рада). Для проведення поточної управлінської роботи, виконання соборних постанов та рішень Великих зборів на Покровських зборах члени ВПЦР обирали

зі свого складу Малу раду терміном на рік. Розподіл праці між членами ради здійснювала вона сама.

Свою працю Мала рада проводила шляхом скликання чергових щомісячних засідань. Передбачалися й «звичайні» засідання — для менш важливих, але невідкладних справ. До керівництва Малої ради входили ті самі особи, що й до Великих зборів. Вони складали президію Малої ради. Почесним головою був митрополит.

Згідно зі Статутом УАПЦ термін Мала рада поступився назві «Малі збори». Статут уточнював: «Малі Збори скликаються щомісячно Президією ВПЦР після 1-го числа й складаються з представників від Києва 4-х, а від округ по одному» [18, с. 6]. Це конкретизувало й обмежувало їх склад, покликаний мобільно і, водночас, колегіально реагувати на поточні та екстрені проблеми. Хоча за відомостями ВПЦР бачимо, що декларовані Статутом норми дотримувалися досить умовно. 28–30 грудня 1926 р. відбувся «Пленум Малої ВПЦР», тобто — Малі збори, за наступним представництвом: а) всі єпископи УАПЦ; б) по одному представникові від кожної парафії м. Києва та 3 представники від парафії св. Софії [24].

Малі збори були уповноважені заслуховувати звіти Президії ВПЦР і давати їй вказівки, контролювати працю всеукраїнських і місцевих церковних органів.

У відповідності зі Статутом, цей колегіальний орган отримав високі повноваження. Пункт 15 передбачав: «У випадках вибуття членів Президії, Суду, Ревізійної Комісії й неможливості скликати Великі Збори для поповнення Всеукраїнських Церковних органів, Малі Збори вибирають на вакантні місця членів, що й докладається на перших Великих Зборах» [18, с. 7]. Вірогідно, такі прерогативи були пов'язані з ускладненням організаційної діяльності церкви в середині 20-х рр. ХХ ст., що межувало з припиненням діяльності вищих структур УАПЦ. Це положення не було зняте Наказом митрополита Василя Липківського, що підтверджує

тенденцію до концентрації влади саме цим структурним підрозділом УАПЦ. Саме цей орган трансформується в Пленум Всеукраїнської Церковної Ради Української Православної Церкви, яка постане на руїнах УАПЦ у 1930 р. Своєю відносною мобільністю — нечисленним складом і, водночас, всеукраїнським представництвом, вона втілювала найбільш оперативний і ефективний відгук на поточні проблеми.

Надумку митрополита Василя Липківського, у відповідності з ідеєю народоправства, у роботі Малої ради міг брати участь всякий член ВПЦР, який перебував на той час у Києві. Як на Великих, так і на Малих зборах могли бути присутніми і не члени Ради за виключенням закритих засідань [21, с. 43-44]. Таким чином, організаційні засади УАПЦ передбачали високу ступінь демократизму, проявленого у доступі до владних структур усіх членів церкви, забезпеченні тим самим можливості критики і участі в обговоренні складних церковних проблем.

Президія ВПЦР. Важливим структурним підрозділом ВПЦР, що набував визначальних у плані церковної політики повноважень, була її Президія. Наголосимо на відсутності у канонах 1921 р. положень про неї як самостійного підрозділу. Згодом він цілковито підмінив собою Малі збори. Значимість Президії виявилася настільки очевидною, що виникла необхідність внесення відповідних змін у Статут.

Статут УАПЦ дав визначення місця цієї церковної структури в конфесійному устрої: «Президія є постійним керівничим, апеляційним органом по питанням регулювання справи задоволення релігійних потреб членів релігійних громад, що входять до складу Всеукраїнського об'єднання релігійних громад Української Автокефальної Православної Церкви» (п. 19) [18, с. 7]. Передбачалося, що Президія у «виключних випадках, в разі негайної потреби, вирішує питання й основоположного характеру, не приймаючи позитивних засобів, а лише усуюючи негативи і наслідки, доводячи ці

свої вирішення на перегляд перших Малих і Великих зборів». Без сумніву, прийняття цього рішення відбулося під впливом аномальності державно-правового становища УАПЦ. Пункт 22 Статуту зазначає: «Уповноваження Малих Зборів і Президії продовжується до нових виборів, хоч-би вони відбулися й після року, якщо Великі Збори не відбудуться своєчасно». Президії надавалося право засновувати комісії, «як підсобні до себе органи» [18, с. 8]. При цьому звернемо увагу, що розширення повноважень Президії стало справою самої Президії, оскільки таких повноважень Собор 1921 р. їй не давав.

Проект Наказу церковним радам УАПЦ митрополита Василя Липківського доповнює характеристику трансформації Президії ВПЦР та її ролі.

По-перше, у ньому пропонувалося розширити склад Президії зарахунок двох заступників митрополита, секретаря й скарбника. А за пропозицією архієпископа Костянтина Малюшкевича, схваленою Собором, склад Президії поповнювали ще й завідувачі видавничою та освітньою справами, два члени без визначення праці і три кандидати [23].

По-друге, визначалися головні напрямки роботи для комісій, які могла створювати Президія «для більшої продуктивності праці»: адміністративна, господарча, освітня, видавнича, передсоборна. Могли створюватися й інші комісії не менше аніж з 3-х осіб із правом кооптації до свого складу «людей корисних, які в комісіях мають ухвальний голос, а на зборах ВПЦР дорадчий» [21, с. 44]. Такі повноваження перетворювали Президію на центральний орган УАПЦ. Реальну діяльність комісій характеризують документи Великих і Малих зборів [14, с. 360; 365-368; 370; 371], протоколи засідань Президії ВПЦР, протоколи цих комісій.

Всі постанови комісій надходили на розгляд «пленарних засідань президії ВПЦР», тобто на Великі або на Малі збори.

Перелічені повноваження й форми роботи Президії переконують у ключовій ролі цього органу управління УАПЦ,

якою прагнув наповнити його роботу митрополит Василь Липківський: «Президія ВПЦР повинна бути завжди в курсі всіх справ життя й праці всіх церков і їх рад, а тому повинна мати певні відомості про все це від окружних і крайових Церковних Рад, вести статистичні, фінансові й інші відомості про життя всієї УАПЦ, намічати її поступ та ідеологію» [21, с. 45].

У контексті трансформації ролі Президії відзначимо й конкретизацію повноважень митрополита, його заступника та голови президії. Пункт 16 Наказу Президії у редакції митрополита Василя Липківського визначав: «Митрополит, а в разі його відсутності, його замісник, переймають головування в президії, коли цього вимагає справа, за вирішенням більшості членів президії» [21, с. 45]. Архієпископ Костянтин Малюшкевич заперечував: «В разі відсутності голови й обох замісників його, головування передається, за згодою Президії, одному з членів її (можна й митрополитові чи його заступникові)» [23]. Окремою приміткою зауважувалось: «Справи з висуненням осіб на апостольську працю, зняття благословенства з церковних шлюбів, заборона в службі Божій за постановою Церкви її працівникам, чи виключення їх зі складу її, а також справи богослужбові, встановлення свят і т. ін. вирішуються в присутності митрополита чи його замісника й вони підписують оповіщення про це, як і все листування принципового значення».

Для порівняння згадаємо тодішню практику РПЦ. Подібні богословсько-канонічні питання розглядав патріарх разом зі Священним Синодом, пізніше — місцеблюститель чи його заступник разом з Синодом. Тобто, характер церковно-ієрархічних відносин вимагав посилення ролі вищих духовних осіб у прийнятті рішень канонічного та богословського характеру. Це був крок до регенерації традиційних управлінських функцій ієрархії перед захопленими реформаційними уявленнями мирянами та білим духовенством.

Передбачалося проведення нарад єпископів, священників у порозумінні з комісіями ВПЦР. Показовим свідченням відновлення пріоритету духовних осіб над світським керівництвом стала першочергова характеристика в проекті Наказу сфери повноважень митрополита, а не голови Президії ВПЦР.

Більше того, митрополитові, на відміну будь-кого зі членів ВПЦР, в тому числі й голови Президії, дозволялося самостійно відбувати «й без згоди президії ВПЦРади» на єпархії і приймати участь в місцевих соборах та роботі церковних рад (п. 18, 23) [21, с. 45-46].

Конкретизуючи повноваження Президії, митрополит Василь Липківський пропонував ствердити: «Президія ВПЦР... не може ні до кого звертатись з наказами, а тільки з проханнями, пропозиціями, повідомленнями» (п. 35). Але ця ідея не знайшла порозуміння в редакційних зауваженнях архієпископа Костянтина Малюшкевича, прийнятих Собором. Усі ділові папери від Президії мали підписувати митрополит, голова, секретар або їхні заступники. Такі положення були спрямовані на збереження організаційної цілісності церкви та її ідеології, запобігання розколам, грі амбіцій та корпоративних інтересів. Вони підкреслювали високий статус митрополита і обмежували самовладдя світських членів Президії, слугуючи поряд з тим демонстрацією демократизму всієї організаційної системи УАПЦ.

Таким чином, аналіз текстів Наказів митрополита Василя Липківського, схвалених II Всеукраїнським Церковним Собором, переконує у послідовному відстоюванні УАПЦ принципів демократичного реформування системи управління. Водночас розкриваються суперечності поглядів її лідерів на способи реалізації демократичних ідей, неоднозначність сприйняття модернізаційних і традиційних цінностей, переконує у посиленні тенденцій відновлення ролі ієрархії у вищому церковному врядуванні.

Підсумовуючи результати аналізу організаційного устрою та еволюції вищої влади УАПЦ, уособлених практикою ВПЦР, стверджуємо їх значне відхилення від православної традиції з одночасним опертям моделі управління на принципи соціальної справедливості, народоправства, демократизму, які були сприйняті реальною потребою часу.

Ідеал УАПЦ суперечливо поєднував ранньохристиянські принципи побудови церкви й новітні форми політичної організації влади, використання потужних сил традиційної селянської релігійності і, водночас — використання модерних ресурсів, виразником яких було впливове міське представництво в центральних органах управління.

Інституційний формат вищих органів влади УАПЦ удосконалювався. Від ідеалістичних положень церква рухалася у бік прагматизму, диктованого секулярними впливами суспільного життя.

Література

1. *Балягузова О.Ю.* Розкол в українському православ'ї у 1921-1930 рр. (на матеріалах Півдня України): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Ольга Юріївна Балягузова. — Миколаїв, 2005. — 217 с.
2. *Біланич І.* Еволюція Української Православної Церкви в 1917-1942 роках: автономія чи автокефалія / Іван Біланич ; [пер. з лат. Н. Царьової; післяслово І. Паславського]. — Львів : Астролябія, 2004. — 392 с.
3. *Білан Г.І.* Обновленський рух в Україні 20-30-х рр. ХХ ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ганна Іванівна Білан. — К., 2005. — 206 с.
4. *Білокінь С.І.* Православні єпархії України 1917-1941 рр. / С.І. Білокінь // Історико-географічні дослідження на Україні. Зб. наук. праць. — К.: Наукова думка, 1992. — С. 102-110.

5. *Білокінь С.* Розгром Київського єпархіального управління 1923 року / Сергій Білокінь // Київська старовина. — 1999. — № 1. — С. 90-106.
6. *Жилюк С.І.* Ідейні засади православного оновлення та практична діяльність Всеукраїнської православної автокефальної синодальної церкви: дис. ... докт. іст. наук: 09.00.11 / Сергій Іванович Жилюк. — К., 2005. — 356 с.
7. *Жилюк С.І.* Обновленська церква в Україні (1922-1928) / Сергій Іванович Жилюк. — Рівне : Рівненський держ. гуманітарний ун-т, 2002. — 384 с.
8. *Зінченко А.Л.* Благочестя національного духу (Українська Церква на Поділлі в першій третині ХХ ст.) / Арсен Леонідович Зінченко. — К. : Освіта, 1993. — 256 с.
9. *Ігнатуша О.М.* Адміністративний устрій ранньої Української автокефальної православної церкви (1921 р.) / О. М. Ігнатуша // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. — Запоріжжя : Тандем-У, 1999. — Вип. VIII. — С. 17-32.
10. *Ігнатуша О.М.* Інституційні трансформації Українського екзархату РПЦ у 20-30-х рр. ХХ ст.: парафіяльна ланка / О.М. Ігнатуша // Культура народів Причорномор'я. Научний журнал. — Симферополь : Межвузовський центр «Крым». — 2008. — № 145. — С. 159-162.
11. *Ігнатуша О.М.* Трансформація структури вищих органів Української синодальної церкви протягом 20-30-х рр. ХХ ст. / О.М. Ігнатуша // Сумська старовина. Науковий журнал з історії та культури України. Видання Сумського держ. ун-ту. — 2006. — № XVIII-XIX. — С. 111-121.
12. *Ігнатуша О.М.* Організаційний устрій Соборно-Єпископської церкви в 1925-1937 роках / О.М. Ігнатуша // Історична пам'ять. — 2009. — № 1. — С. 92-103.
13. *Киридон А.М.* Українська православна церква (1930-1936 рр.) / А.М. Киридон // Український історичний журнал. — 2005. — № 3. — С. 143-159.

14. Мартирологія українських Церков: у 4 тт. / Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка. — Торонто; Балтимор : Смолоскип, 1987. — Т. I. Українська Православна Церква. Документи, матеріали, / [Упоряд. і ред. О. Зінкевич, О. Воронін]. Християнський самвидав України —1987. —1207 с.
15. Перший Всеукраїнський православний церковний Собор УАПЦ. 14-30 жовтня 1921 року. Док. і матер. / [ред. кол.: Сохань П.С. (голова) та ін. ; упоряд. Михайличенко Г.М. та ін.]. — Київ; Львів : Ін-т укр. археографії та джерелознавства, 1999. — 560 с.
16. *Пилявець Л.* Всеукраїнський православний церковний собор Української автокефальної православної церкви, 14-30 жовтня 1921 р. (До 75-річчя з дня відкриття) / Леонід Пилявець // Український історик. — 1997. — № 1-4 (132-135). — С. 91-104.
17. *Преловська І.* ВПЦР — організаційний осередок УАПЦ (1917-1921 рр.) / Ірина Преловська // Український церковно-визвольний рух і утворення Української автокефальної православної церкви: Матеріали наук. конф. Київ, 12 жовтня 1996 р. / Українська Православна церква Київського Патріархату, Комітет для відзначення 75-річчя УАПЦ, Київська Духовна Академія. — К. : Логос, 1997. — С. 29-48.
18. Статут Всеукраїнського об'єднання релігійних громад Української Автокефальної Православної Церкви, яка скорочено зветься УАПЦ / Всеукраїнська Православна Церковна Рада. — К. : Київ-Друк, 1927. — 16 с.
19. *Тригуб О.П.* Розгром української церковної опозиції в Російській православній церкві (1922-1939 рр.): монографія / О.П. Тригуб. — Миколаїв: ТОВ «Фірма «Гліон», 2009. — 312 с.
20. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). — Ф. 3984. — Оп. 3. — Спр. 378. — Арк. 24-31 .

21. Наказ Церковним Радам Української Автокефальної Православної Церкви // Церковні Вісті. — 1927. — Ч. 2-3. — С. 39-52.
22. ЦДАВО України. — Ф. 3984. — Оп. 4. — Спр. 177. — Арк. 28.
23. ЦДАВО України. — Ф. 3984. — Оп. 4. — Спр. 177. — Арк. 24.
24. З сучасного життя УАПЦ // Церковні Вісті. — 1927. — Ч. 1. — С. 10.

Игнатуша А.Н. ВПЦС как центральное звено УАПЦ: опыт непродолжительной эволюции (1921–1927 гг.)

Автор проанализировал организационное устройство Всеукраинского православного церковного совета (ВПЦС) между первым (1921 г.) и вторым (1927 г.) Соборами Украинской автокефальной православной церкви (УАПЦ). Высший орган управления УАПЦ рассмотрен в контексте изменений общественных идей.

Ключевые слова: устройство, ВПЦР, УАПЦ, каноны, традиции, демократизм, централизация, эволюция.

Ignatusha O.M. The UOCC as the main chain of the UAOC: the experience of the short evolution (1921–1927)

The author has analyzed the organizational arrangement of the All-Ukrainian Orthodox Church Council (UOCC) between the first (1921) and the second (1927) meeting of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (UAOC). The supreme control of the UAOC is observed in a context of changing of the social ideas.

Key words: arrange, UOCC, UAOC, canons, traditions, democracy, centralization, evolution.

Надійшла до редакції 25.09.2009 р.